

Л. М. Садко
Мінск, НАН Беларусі

МОЎНАЯ ІНТЭРФЕРЭНЦЫЯ І ЯЕ АДЛЮСТРАВАННЕ Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ПАЭЗІІ

Моўная сітуацыя ў сучаснай Беларусі абумоўлена пастаяннымі кантактамі беларускай і рускай моў, а таксама іх варыянтамі. Падобны білінгвізм прыводзіць да ўзаемадзеяння розных сфер моўных сістэм, адхіленняў ад нормаў, да беларуска-рускай і руска-беларускай інтэрферэнцыі.

У сучаснай беларускай літаратуры таксама неабходна адзначыць падобныя тэндэнцыі стварэння твораў, у якіх адбываецца адмаўленне ад нормаў беларускай літаратурнай мовы. Такім прыкладам можа служыць з'яўленне твораў, заснаваных на трасянцы, змяшанай форме дзвюх (беларускай і рускай) моўных сістэм. У выніку моўнай інтэрферэнцыі трасянка мае, як правіла, беларускую фанетыку і інтанацыю, змешаную марфалогію і двайны набор лексікі. Як уласна лінгвістычная з'ява трасянка не ўнікальная ў сусветнай практыцы, аднак у сучаснай Беларусі па шэрагу аб'ектыўных і суб'ектыўных прычын яна набыла асаблівы статус. У рэаліях нашай краіны, як адзначае Т. Р. Рамза, «імкненне творчай інтэлігенцыі да моўнага ідэалу, увасобленага ў кадыфікаванай беларускай (рускай) мове, справакавала рэзка негатыўнае ўспрыманне змешанага маўлення і разнастайныя яго ацэначныя характарыстыкі» [1, с. 116].

Яшчэ ў сярэдзіне XIX стагоддзя адзін з пачынальнікаў нацыянальнай літаратуры В. Дунін-Марцінкевіч звярнуўся і да рэсурсаў гаворкі роднай сярэднебеларускай Бабруйшчыны, і да патэнцыялу мовы палешукоў, імітацыю якой і ставарыў у камедыі «Пінская шляхта». Некаторыя персанажы гэтага твора (Кручкоў і Піскулькін) наўмысна выкарыстоўваюць казённыя русізмы, што з'яўляецца сродкам маўленчай сатырычнай характарыстыкі гэтых фанабэрыстых бюракратаў. Пыхлівыя Ціхан Пратасавіцкі і Іван Цюхай-Ліпскі, мужыкаватыя, неадукаваныя, толькі дэкларуюць сваю шляхецкасць, а самі гавораць на простае, нават грубаватае, сялянскае мове.

Прыклады своеасаблівага выкарыстання моўнай інтэрферэнцыі назіраюцца і ў п'есе «Тутэйшыя» Янкі Купалы. Неабходна адзначыць, што мастацкая прастора гэтага твора створана фарбамі гратэску, што тлумачыць досыць экстравагантнае змяшэнне ў рэпліках персанажаў сродкаў «тутэйшай» мовы і падкрэслена кніжнай лексікі. Неўпапад выкарыстаныя словы высокага стылю, зварот да агульнанародных сродкаў, змяшэнне рускіх, польскіх, нямецкіх выразаў ў мове герояў ствараюць адмысловы трагікамічны эффект, узнікаюць набалелыя пытанні нацыянальнай самаідэнтыфікацыі, усведамлення сябе як народа са сваёй мовай і культурай. А знакіты недарэчны выраз «меджду протчым» Мікіты Зноска, выкарыстаны ў тэксце больш за 250 разоў, як раз з'яўляецца выпадкам моўнай інтэрферэнцыі, скажэння рускага словазлучэння «между прочим» у асаблівай мове «пароды рэнегатаў ды дэгенаратаў».

Беларускі лінгвіст С. Запрудскі, спасылаючыся на даследаванні Т. Рамзы, адзначае, што «ў 1970–1980-я гады змешаную гаворку або звычайнае ўключэнне ў беларускую гаворку асобных рускіх формаў як характаралагічнага, гумарыстычнага або сатырычнага сродку абыгрывалі ў сваіх творах пісьменнікі Янка Брыль (аповесць «Ніжнія Байдуны»), Н. Гілевіч (раман у вершах «Родныя дзеці»), А. Кудравец (аповяданне «Ігнат Сцяпанавіч Вапшчэткі»), Н. Клебановіч (зборнік «Ранішняе сонца») і інш.» [2, с. 159].

Глыбінна нацыянальная стыхія народнай мовы і жыццёвай філасофіі ў форме сур’ёзных і гумарыстычных вясковых гісторый саставілі аповесць Янкі Брыля «Ніжнія Байдуны». Мы можам гаварыць аб асаблівых функцыях праяў моўнай інтэрферэнцыі, бо ў гэтым творы дакладна адлюстроўваецца мова аднавяскоўцаў. Янка Брыль стварае дасцінны, аўтабіяграфічны, дэталёвы малюнак з натуры, дзе кожнае слоўца і рэпліка, кожнае адхіленне ад нормаў – ёсць сама жывая натуральная норма.

Шэраг беларускіх паэтаў канца ХХ – пачатку ХХІ ст. ствараюць тэксты для сваіх выступленняў менавіта на трасянцы, дамагаючыся эфекту вострага, амаль нігілістычнага жарту. Стварэнне тэкстаў на «народна-гутарковай мове» [3, с. 5] у дастатковай ступені можа разглядацца як своеасаблівае «остранение», постмадэрнісцкі выхад у стыхію натуральнай мовы. Зняцце апазіцыі паміж «высокай» мовай (літаратурнай) і «нізкай» (трасянкай), кадыфікаваным і некадыфікаваным лінгвістычным варыянтам адзначаецца і ў творах Ярылы Пшанічнага, беларускага паэта, музыканта і лінгвакрэатара (сапраўднае імя аўтара – Уладзімір Банько).

Па словах Дз. Вішнёва, аўтара ўступнага артыкула да зборніка «Пішчавыя лішкі» (2011), тэксты Ярылы Пшанічнага – «спроба пакпіць з існай лінгвістычнай сітуацыі; аўтар жанглюе не толькі палітычнымі, эканамічнымі мячамі, ён жанглюе постсавецкай заскарузласцю, выкрываючы псеўдаінтэлігентнасць» [4, с. 3].

Песня-гімн «El pueblo unido jamás será vencido» («Пакуль мы адзіныя, мы непераможныя») на нейкім этапе ператварылася ў народную, стала сімвалам барацьбы за дэмакратыю спачатку ў Чылі, а затым і ва ўсім свеце. Ярыла Пшанічны стварае аднайменнае верш у рытме гэтага гімна, абвешчаючы іранічную вайну заморскім прысмакам і дэлікатэсам:

паўстань
кашанка з ліверкай
паўстань паўстань паўстань
бязлігасна бясконцую
вайну распачынай

аўсяначка-матуля
і дзіруноў прыгаркі
паўстаньце як адзін
вы змагары змагаркі

Простая звыклая ежа ў вершы становіцца своеасаблівым брэндам, нацыянальнай эгідай, здольнай аб'яднаць і салідарызаваць грамадства на манер ваеннага камунізму, перажытка нядаўняга мінулага постсавецкіх краін. У вершы «El pueblo unido jamás será vencido» створана пародыя на яшчэ адно «агульнае месца», традыцыйную мадэль паводзін. Аўтар дэманструе гатоўнасць лірычнага героя да бяздумнай агрэсіі, дзялення свету на сваіх і чужых, экстрэмісцкае імкненне прытрымлівацца лозунга «весь мир насилья мы разрушим». Можна гаварыць аб тым, што моўнае афармленне гэтага тэксту адпавядае тыпу асобы, умоўна названай «Homo soveticus». У некаторых аспектах мова такіх вершаў набліжаецца да соц-арту (выкарыстанне «ваеннай» мовы гаўкаючых каманд, эксплуатацыя спецыфічнай лексікі):

бей злыдняў супастатаў
гані з прылаўкаў вунь
хай ў крамах марсэльеза
гучыць пад посьвіст куль

Досыць часта выкарыстанне некадыфікаванай мовы носіць характар моўнага экстрэмізму, хуліганства, абсмейвання і дэфармавання аўтарытэтаў і канонаў, дзёрзкага жарту, так званага «сцёбу» над паняццямі нарматыўнасці. Напрыклад, у сучасным беларускім рок-дыскурсе назіраецца адмаўленне агульнапрынятых уяўленняў пра мову лірыкі, літаратурную норму, дэманструюцца спробы стварыць творы на аснове падкрэслена гутарковага, паўсядзённага маўлення, вытворных формаў мовы, карыстаючыся тэрміналогіяй сацыяльнай лінгвістыкі. Так, у творах гуртоў «Крамбамбуля», «Ляпіс Трубяцкі», «Разбітае сэрца пацана», тэкстах Лявона Вольскага, Міхаіла Анемпадыстава, іншых сучасных беларускіх аўтараў і выканаўцаў сустракаюцца паказальныя творы, у якіх адбываецца адмаўленне ад нормаў беларускай літаратурнай мовы.

Дзяніс Тарасенка і Павел Гарадніцкі, франтмэны гурта «РСР» («Разбітае сэрца пацана»), аднаго з самых паспяховых беларускіх музычных праектаў, ствараюць тэксты для сваіх песень менавіта на трасянцы. Прычым палітра яе выкарыстання досыць шырокая – ад мяккага гумару з налётам настальгіі да адкрытага ёрніцтва, моўнага экстрэмізму. Трэба адзначыць, што творчасць гэтага рок-калектыву – гэта спалучэнне эпатажнага выканання з элементамі панк-рока, правакатыўна-эратычнай падтанцоўкі і наўмысна немудрагелістых тэкстаў, якія мяжуюць са сцёбам.

У тэксце «Смаргонь» (маленькі беларускі правінцыйны гарадок) заяўлены характэрны герой твораў гурта «РСР» – «рабацяга». Гэта звычайны, нічым не прыметны прадстаўнік сярэдняй большасці, слаба развіты, дрэнна адукаваны, з тыповымі жыццёвымі праблемамі:

После заочкі і после работы
Спят рабацягі, начхав на заботы.
Сьніцца ім мора, халмы Галівуда.
Ім бы туда паскарэе адсюда.

Там ні начальства, ні жонкі пад бокам,
Хамства, нахальства, праблем і упрокаў.
Рэкі – чэрніла, пельмені бясплатна,
Выпіў, паеў, акунуўся – прыятна!

Увесь спектр інтарэсаў падобнага персанажа абмяжоўваецца бясплатнай ежай і выпіўкай. Але падобная неідэальнасць ў тэкстах «РСП» часта дэманструе адчай будзённага існавання. Такая недасканаласць – і прысуд, і цяжар, вызваліцца ад якога не дазваляюць невялікія магчымасці, цяжкае жыццё, нікчэмная прафесія.

Устойлівая палікампанентная моўная сітуацыя сучаснай Беларусі праяўляе сябе ў літаратуры праз інтэрферэнцыю рускай і беларускай моўных сістэм, стварэнне мастацкіх тэкстаў на трасянцы.

ЛІТАРАТУРА

1. *Рамза, Т. Р.* Трасянка: нацыянальна-прецедентны феномен или «ключевое слово текущего момента»? / Т. Р. Рамза // *Беларус. думка.* – 2010. – № 7. – С. 112–116.
2. *Запрудскі, С. М.* Некаторыя заўвагі аб вывучэнні «трасянкi», або Выклікі для беларускіх гуманітарных і сацыяльных навук / С. М. Запрудскі // *ARCHE.* – 2009. – № 11–12. – С. 157–200.
3. *Бондалетов, В. Д.* Социальная лингвистика : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Рус. яз. и лит.» / В. Д. Бондалетов. – М. : Просвещение, 1987. – 160 с.
4. *Пшанічны, Я.* Пішчавыя лішкі : вершы / Я. Пшанічны. – Мінск : Галіяфы, 2011. – 84 с.

Е. В. Сажина, В. П. Шабанова
Гомель, ГГУ им. Ф. Скорины

ЯЗЫКОВЫЕ МАРКЕРЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ В РУССКОЯЗЫЧНОМ И БЕЛОРУССКОЯЗЫЧНОМ МЕДИАДИСКУРСЕ

Последние десятилетия отмечены усилившимся влиянием различных процессов на все сферы нашей жизни. Не остается в стороне и процесс глобализации, который представляет собой процесс всемирной экономической, политической и культурной интеграции и унификации [1], благодаря чему возникает общее информационное пространство, созданное посредством Интернета. У многих людей появился шанс для самореализации в жизни. Возникла доступность почти любых материальных благ для всего населения. Увеличились возможности обмена опытом (в первую очередь, благодаря Интернету) и культурным наследием.